BUXORO JADIDLARI ILMIY MEROSINI O‘RGANISHDA MUAMMOLI O‘QITISH TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

Saloxov A.Q

Buxoro Davlat Texnika Universiteti ijtimoiy fanlar va jismoniy madaniyat kafedrasi dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Buxoro jadidlarining ilmiy-ma’rifiy merosi mazmuniga zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, muammoli o‘qitish texnologiyasi yordamida chuqur kirib borish masalalari tahlil qilingan. Jadidlar faoliyatidagi ilg‘or g‘oyalar talabalar ongida muammoli tahlil va mulohaza qilish orqali singdirilishi mumkinligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: Buxoro jadidlari, muammoli o‘qitish, ta’lim texnologiyasi, tanqidiy fikrlash, tolerantlik, ma’rifatparvarlik.

Аннотация: В статье анализируются вопросы глубокого проникновения в содержание научно-образовательного наследия бухарских современников с помощью современных педагогических технологий, в частности технологии проблемного обучения. Он основан на том факте, что передовые идеи в работах Джадидлара могут быть внедрены в умы студентов посредством анализа проблем и рассуждений.

Ключевые слова: Бухарская современность, проблемное обучение, образовательные технологии, критическое мышление, толерантность, просвещение

Abstract: The article analyzes the issues of deep penetration into the content of the scientific and educational heritage of Bukharan contemporaries with the help of modern pedagogical technologies, in particular the technology of problem-based learning. It is based on the fact that the advanced ideas in the works of Jadidlar can be introduced into the minds of students through the analysis of problems and reasoning.

Key words: Bukhara modernity, problem-based learning, educational technologies, critical thinking, tolerance, education

Kirish

Jamiyatda demokratik qadriyatlarning qaror topishi, fuqarolik ongi va madaniyatining yuksalishida tolerantlikni shakllantirish muhim vazifalardan biridir. Buxoro jadidlari o‘z faoliyatida diniy va dunyoviy ilmlarni uyg‘unlashtirib, bag‘rikeng, fikrlashga va muloqotga asoslangan shaxs tarbiyalashga alohida e’tibor berganlar. Ularning g‘oyalarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan, muammoli o‘qitish orqali talaba-yoshlar ongiga singdirish muhim nazariy va amaliy ahamiyatga egadir. Jadidlarning ta’lim-tarbiyaga oid qarashlari avvalo shaxs kamoloti, axloqiy tarbiya, jamiyat farovonligiga xizmat qilishni ko‘zlagan.

ISSN 3030-3907

Masalan, Abdurauf Fitrat o‘zining "Rahbari najot" asarida "jamiyat taraqqiyoti uchun barcha toifalar o‘zaro hurmat va hamkorlikda yashashlari kerak" deb ta’kidlaydi. Bu qarash zamonaviy pedagogikadagi tolerantlik nazariyasiga uyg‘un keladi.

Buxoro jadidlari – Abdurauf Fitrat, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov kabi islohotchi mutafakkirlar o‘z asarlarida zamon muammolarini aniqlab, ularga yechim izlashga chorlagan. lar ta’limda insonparvarlik, bagrikenglik va ma’rifat orqali taraqqiyotni oldinga surganlar. Jadid asarlarini o‘rganishda muammoli yondashuvni tatbiq etish, talabalarni ma’lumotni passiv qabul qiluvchi emas, Muammolarni tahlil qiladigan faol shaxs sifatida shakllantiradi. Buxoro jadidlari tomonidan yaratilgan ilmiy-ma’rifiy meros – bu milliy uyg‘onish jarayonining ma’naviy poydevoridir. Ularning ta’limga oid qarashlarida muallim va shogird munosabati, ijtimoiy mas’uliyat, erkin fikrlash va tahlil qilishni o‘rgatish kabi ilg‘or g‘oyalar mujassam. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan, muammoli o‘qitish texnologiyasi jadidlar merosini o‘rganishda juda mos keladi va ta’lim jarayoni samaradorligini oshiradi.

Muammoli o‘qitish – ta’lim jarayonida sharoit yaratib, o‘quvchini ma’lum muammoni hal qilishga yo‘naltirish usulidir. Ushbu texnologiya talabalarni tanqidiy va ijodiy fikrlashga, ilmiy tahlilga, bir qancha yechim variantlarini taklif qilishga o‘rgatadi.

Hozirgi zamon ta’limi jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda yangilanmoqda. Bu jarayonda ta’lim texnologiyalari orasida muammoli o‘qitish alohida o‘rin tutadi. Ushbu texnologiya o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini, bilimlarni chuqur o‘zlashtirishini va ijodiy yondashuvini rag‘batlantiradi. Muammoli o‘qitish – bu o‘quv faoliyatini muammoli vaziyat orqali tashkil etish va muammoni hal qilish orqali bilimlarni egallash usulidir.

Muammoli o‘qitish – bu kognitiv, axloqiy, ijtimoiy va amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga qaratilgan ta’lim texnologiyasidir. Ushbu texnologiya J. Piaje, L.S. Vigotskiy, D.B. Elkonin va V.V. Davidov kabi pedagog va psixologlarning ilmiy ishlariga tayanadi. Muammoli vaziyat o‘quvchini faollashtiradi, bilishga qiziqish uyg‘otadi va mustaqil fikrlashga undaydi.

Zamonaviy ta’limda shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning intellektual va ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda muammoli o‘qitish texnologiyasi muhim o‘rin tutadi. Ushbu texnologiya talabalarni faol bilim oluvchi sub’ekt sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Muammoli o‘qitish — o‘quvchilar (yoki talabalar) oldiga maxsus tashkil etilgan muammoli holatlarni qo‘yish va ularni hal etish jarayonida bilimlarni mustaqil ravishda egallashga yo‘naltirilgan ta’lim usulidir. Bu texnologiya talabaning aqliy

ISSN 3030-3907

faolligi, mulohaza yuritishi, tahlil qilish, solishtirish, sintez qilish kabi fikrlash operatsiyalarini rivojlantiradi. Pedagogikada muammoli o‘qitish “ta’lim oluvchining muammoni hal qilish jarayonida bilim, malaka va ko‘nikmalarni egallashini ta’minlaydigan tashkil etilgan o‘quv faoliyati” sifatida tushuniladi.

Muammoli o‘qitish texnologiyasining vazifalari

Muammoli o‘qitish texnologiyasi quyidagi vazifalarni bajaradi:

1.Talabalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish;

2.Ta’lim oluvchining ijodiy qobiliyati va izlanish faolligini rag‘batlantirish;

3.Ilmiy-nazariy bilimlarning mustahkamligini ta’minlash;

4.Mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmasini shakllantirish

Muammoli o‘qitish turli shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin:

- Muammoli savollar asosida o‘qitish;
- Muammoli vazifalarni hal etish orqali o‘qitish;
- Muammoli situatsiyalardan chiqish usuli;
- Ijodiy tadqiqot faoliyatiga asoslangan muammoli o‘qitish

Muammoli o‘qitish texnologiyasi quyidagi afzalliklarga ega:

- Ta’lim jarayonida faol fikrlash muhitini yaratadi;
- Talabaning bilimga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi;
- Ijodiy va innovatsion yondashuvni rivojlantiradi;
- Ta’limni hayotiy masalalar bilan bog‘laydi.

Muammoli o‘qitish texnologiyasi quyidagi asosiy bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

1. Muammoli vaziyatni yaratish – bu o‘qituvchi tomonidan o‘quvchida qiziqish uyg‘otadigan, lekin yechimini talab qiluvchi vaziyatni tavsiflash.

2. Muammoni tahlil qilish – o‘quvchilar mustaqil yoki guruhda muammoni tahlil qiladilar.

3. Gipoteza qo‘yish va yechimlarni taklif etish – o‘quvchilar o‘z fikr va mulohazalariga tayanadi.

4. Muammoni hal qilish – amaliy yoki nazariy yechimni topish.

5. Xulosalar chiqarish va umumlashtirish – olingan bilimlar tajriba bilan bog‘lanadi.

Muammoli o‘qitish texnologiyasi tabiiy fanlar, gumanitar fanlar, ijtimoiy fanlar va hatto amaliy fanlarda ham keng qo‘llanilmoqda. Masalan, fizika darslarida tabiiy hodisalarning sabab-oqibatini topish, adabiyotda qahramonning harakatlarini baholash kabi faoliyatlar muammoli o‘qitish usuli orqali amalga oshiriladi.

Jadidlarning ta’lim-tarbiya borasidagi g‘oyalari, xususan:

ISSN 3030-3907

Fikr erkinligi va mustaqil ta’lim (Abdurauf Fitrat: “...o‘z fikrini erkin bildirish va javobgarlikni his qilish har bir shogird uchun muhimdir”)

Kuzatuv, tahlil va faol ishtirok (A.Avloniy ta’kidlagan: “Ta’limning haqiqiy manfaati o‘quvchining aql va qalbida nuri bilan namoyon bo‘ladi”); Ushbu g‘oyalar muammoli o‘qitish talablari bilan to‘la uyg‘undir. Jadidlar ta’limning passiv emas, faol jarayon bo‘lishi kerakligini ta’kidlaganlar. Bu esa muammoli o‘qitishning pedagogik asoslarini belgilab beradi.

Jadidlar g‘oyasi	Muammoli savol misoli	Pedagogik maqsad
Ma’rifat orqali jamiyatni isloh etish	Nega jadidlar ta’limni jamiyat islohoti deb hisoblashgan?	Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
Din va ilm uyg‘unligi	Jadidlar “dunyoviy va diniy bilimlar uyg‘unligi”ni qanday asoslaganlar?	Fikrlar xilma-xilligiga hurmat
Tolerantlik g‘oyasi	Jadidlar asarlarida bag‘rikenglik qanday aks etgan?	Bag‘rikeng dunyoqarashni shakllantirish

Muammoli o‘qitish texnologiyasi – bu ta’limning ilg‘or shakllaridan biri bo‘lib, o‘quvchini bilim olish jarayonida faol ishtirokchiga aylantiradi. Bu usul bilimlarni chuqur o‘zlashtirish, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda samarali hisoblanadi. Muammoli o‘qitishni barcha fanlarga integratsiya qilish ta’lim sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Muammoli o‘qitish texnologiyasi zamonaviy ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, talabalarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashish qobiliyatini shakllantiradi. Bu texnologiyani keng joriy etish ta’lim sifatini oshirishga, talabalarning intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi.

Buxoro jadidlari ilmiy merosini muammoli o‘qitish texnologiyasi asosida o‘rganish, ta’lim jarayonida mazmun va shaklning uyg‘unligini ta’minlaydi. Bu yo‘l bilan ta’lim faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmasdan, balki yosh avlodning ijtimoiy faolligi, tahlil qilish qobiliyati va fuqarolik ongini shakllantiradi. Buxoro jadidlari ilmiy merosi muammoli o‘qitish texnologiyasi orqali nafaqat ta’lim sifatini oshirish, balki tolerantlikni shakllantirishda ham bebaho manba hisoblanadi. Jadidlar g‘oyalarini zamonaviy texnologiyalar orqali talabalar ongiga singdirish pedagogik jihatdan samarali va ijtimoiy ahamiyatga ega yechimdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. 1.Mamaraimov, Q. Jadidlar ta’lim-tarbiya sohasida. – T.: Fan, 2021. – B. 35–36

ISSN 3030-3907

2. 2.Mahmudov M., Sharipov M. “Muammoli o‘qitish texnologiyasi: nazariya va amaliyot”. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2021. – B. 18–22.
3. 3.Vigotskiy L.S. *Мышlenie i rech*. – Moskva: Pedagogika, 1982. – 345 b.
4. 4.Sitdiqova, G.T. *Pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019. – B. 86.
5. 5.Nazarova, Z. *Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2017. – B. 134.
6. 6.Abdullaeva, M. *Innovatsion ta’lim texnologiyalari*. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2020. – B. 42–44.
7. 7.Yuldasheva, N. *Pedagogika nazariyasi va ta’limda innovatsion yondashuvlar*. – Toshkent: “Ziyo”, 2018. – B. 115–116.
8. 8.Qodirova, Z.M. *Muammoli o‘qitish texnologiyasi: nazariya va amaliyot*. – Toshkent: “Ta'lim”, 2021. – B. 53.
9. 9.Avloniy A. Turkiy go‘zal axloq. – T.: “Sharq”, 1992. – B. 35.
10. 10.Ismoilova D. “Jadidlar asarlarida bag‘rikenglik g‘oyalari va ularni ta’lim jarayoniga tatbiq etish”. // “Pedagogika va psixologiya” jurnali, 2023, №4. – B. 65–70

ISSN 3030-3907